Zeitschrift: Beiträge zur nordischen Philologie
Herausgeber: Schweizerische Gesellschaft für Skandinavische Studien
Band: 19 (1991)

Artikel: Helte og kapere i færøsk romantik
Autor: Simonsen, Malan
DOI: https://doi.org/10.5169/seals-858315

Nutzungsbedingungen
Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Mehr erfahren

Conditions d'utilisation
L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. En savoir plus

Terms of use
The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. Find out more

Download PDF: 17.01.2026

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, https://www.e-periodica.ch

In Runebergs späterem Werk werden die realen und historischen Bezüge von Epos zu Epos, von Gedicht zu Gedicht immer «romantischer». Sein Interesse für die wirklichen Lebensverhältnisse des finnischen Volkes wurde in Saarijärvi geweckt. Damals gelangte er zu der Überzeugung, daß der Volkscharakter und die Volkskultur aus den Naturverhältnissen abzulesen und die geistige Kultur eine Widerspiegelung dieser Verhältnisse seien. Der Mensch sei in mancher Hinsicht Spiegel seiner Umgebung und spiegele in den Formen des Wirklichen, Schönen und Edlen nur jene Strahlen wider, die er in sein Inneres von seiner Umgebung aufgenommen habe. Jene Strahlen verleiten den Dichter in seinem späteren Werk, den Weg der klassischen Idylle zu verlassen, wo sich Freiheit und Notwendigkeit vereinen, Konflikte zwischen Individuum und Gemeinschaft und verschiedenen sozialen Gruppen verschwinden und wo der historische Rahmen im zeitlosen Zustand, in der idealistischen Utopie erstarrt.

MALAN SIMONSEN, TÓRSHAVN

Helte og kapere i færøsk romantik

Oplægget belyser tre litterære begivenheder som er romantisk præget, og som er eksempler på brud i den traditionelle kultur på Færøerne i begyndelsen af 1800-tallet. Den første begivenhed er sømanden og bonden Poul Nolsøes digt «Fuglakvæði» («fugleballade», 1806–07), den anden er bonden Jens Chr. Djurhuus' «Sigmundarkvæði» («ballade om Sigmundur», ca. 1810) og den tredje er stiftelsen af en læseforening i 1826.

Et allegorisk undergrundsskrift

Nogen egentlig litterær institution kan man ikke tale om på Færøerne i begyndelsen af 1800-tallet.[1] Poul Nolsøes, Nólsoyar-Páll (1766–1809), «Fuglakvæði» var en satirisk kritik i allegorisk form af samfundsforholdene. Produktionsforholdene var feudalt præget, der var ikke noget marked i liberalistisk forstand, tværtimod: der var kun én forretning, Den kongelige Handel, og det var strafbart at handle med andre. Befolkningen levede af landbrug og fiskeri, og overskudsproduktionen blev anvendt til at skaffe sig de varer, som man ikke selv kunne producere. Digtet kritiserer myndighedernes restriktioner og modstand imod at løsne grebet om bl.a. handelen. Kongens embedsmænd optræder klædt i hver deres mere eller mindre ondskabsfulde rovfugleham, digteren optræder selv i en

[1] Jfr. Peer E. Sørensens definition f.eks. i MELBERG (1975: 47).

strandskades skikkelse, der advarer og beskytter småfuglene, der repræsenterer folket.

I den periode, som vi taler om her, var der ikke noget færøsk skriftsprog. De, der skrev, skrev lydskrift ligesom Jens Chr. Svabo gjorde i sine kvadopskrifter i 1770'erne og 1780'erne. Og forfattervirksomhed var ikke ensbetydende med, at der blev skrevet. Dr. phil. Jakob Jakobsen skriver f.eks. at Poul Nolsøe digtede «Fuglakvæði» gående frem og tilbage i stuen, mens broderen Jákup skrev ned.[2] Skriveprocessen foregik omtrent på samme måde, som ved nedskrivningen af den mundtlige tradition: den var tidsmæssigt forskudt, og den blev foretaget af en anden end digteren. «Fuglakvæði» blev desuden skrevet af i flere eksemplarer og solgt for 5 skilling stykket.[3] Dette sammen med Poul Nolsøes oprørskhed i øvrigt medførte, at han blev forfulgt. Foruden handelsforbud var der også censur, men Poul Nolsøe benyttede sig af en kendt mundtlig genre og fugleallegori til at få sin kritik frem.

De gamle færøske «kvæði» («ballader») handler normalt om fortidige, historiske begivenheder, og de fleste er kæmpeballader. «Fuglakvæði» var rigtig nok en ballade med 4-vers strofer, omkvæd, den er delt i flere afsnit og indeholder de normale standard indlednings-, overgangs- og slutstrofer.[4] Men indholdsmæssigt er det snarere en «táttur» («nidvise», «skæmtevise»), der netop behandler aktuelle samtidige forhold. «Fuglakvæði» blander genrerne og betegner i øvrigt brud på flere planer.

Hvis vi karakteriserer den traditionelle verdslige[5] bondekultur på denne måde:

den var anonym,
den var mundtlig,
«kvæði» behandlede historiske emner, «táttur» aktuelle,
den var på færøsk for færinger,

så kan vi tilsvarende karakterisere bruddet, «Fuglakvæði», på følgende måde:

det er et *digtet* «kvæði» (ballade),
digtning og nedskrivning foregår samtidig, men er adskilt: foretages af hver sin person,
balladen behandler samtidige forhold,
på færøsk for færinger vendt mod *embedsmandsstanden*,

det var med andre ord et «undergrundsskrift» og blev solgt.

Nye ballader

Poul Nolsøe var ikke alene om at digte ballader. Bonden Jens Chr. Djurhuus, Sjóvarbóndin (1773–1853), i Kollafjørður digtede en række ballader med

[2] JAKOBSEN (1966: 122).
[3] JAKOBSEN (1966: 123–24).
[4] Bestemmelsen af «kvæði» er hentet fra NOLSØE (1972).
[5] Den religiøse kultur var dansk: gudstjeneste, salmesang og religionsundervisning foregik på dansk.

historiske emner, som han bl.a. hentede fra *Heimskringla* og *Føringasøga*. Jens Chr. Djurhuus skrev selv sine digte ned, men de indgik samtidig direkte i den mundtlige tradition og findes f.eks. i flere varianter i *Føroya Kvæði Corpus Carminum Færoensium* (forkortet CCF).

Jens Chr. Djurhuus' «Sigmundarkvæði» («ballade om Sigmundur», CCF 216) har en ældre forgænger i den mundtlige tradition «Sigmundarkvæði» (CCF 22). I den gamle ballade om Sigmundur er Sigmundur selv hovedperson. Forhistorien er den, at Sigmundurs fader, der var den ene høvding på Færøerne, blev dræbt i en kamp med den anden høvding, Tróndur, da Sigmundur var lille. Sigmundur voksede op i Norge og blev en af kong Olavs hirdmænd. Balladen handler om, at Sigmundur sejler til Færøerne dels for at kristne landet for kong Olav og dels for at hævne sin faders død og generobre slægtsgården. Først forsøger han at opsøge høvdingen Tróndur, der har været enehersker siden Sigmundurs faders død. Tróndur bruger sine trolddomsevner til at forhindre Sigmundur i at komme i land. I stedet opsøger Sigmundur en anden bonde, der fortæller ham, at det var Tróndur, der dræbte hans fader. Men mens Sigmundur har været borte, har Tróndurs plejesøn, Øssur, haft gården, og den sidste del af balladen skildrer kampen mellem Sigmundur og Øssur. Sigmundur vinder og får sin fædrene gård tilbage. Projektet i den gamle ballade er altså Sigmundurs retmæssige hævn over faderen.

Den nye ballade om Sigmundur af Jens Chr. Djurhuus præsenterer først en magtsituation: der er to høvdinge, Sigmundur og Tróndur. Første del følger Tróndur og skildrer hans opfattelse af situationen, som er, at Sigmundur har berøvet ham magten. Det vil Tróndur ikke uden videre acceptere, og balladen handler om, at Tróndur opsøger Sigmundur for at generobre magten. Så skifter scenen og balladen følger Sigmundur. Det bliver ikke til en kamp mellem hovedpersonerne – heltene – selv, Sigmundur kapper hovedet af tre af Tróndurs mænd, og Tróndur sætter til gengæld ild på gården. Men nu flygter Sigmundur, han svømmer sammen med to af sine kammerater fra Skúvoy til Suðuroy. Tilfældet vil, at han kommer på land i Sandvík og bliver dræbt af Tórgrímur, som vil have den guldring, som Sigmundur bærer om armen, og som han har fået af kong Olav. *Føringasøga* oplyser, at han blev kaldt Torgrímur Illi («den onde») og var en af Tróndurs mænd.

Digteren er på den forfulgte Sigmundurs side, men Tróndur beskrives også positivt med indlevelse og forståelse. Da Tróndur får at vide, at Sigmundur har taget flugten, giver Tróndur straks ordre til at slutte kampen og slukke den påsatte brand.

Jens Chr. Djurhuus har valgt et andet kapitel i *Føringasøga*, og handlingen foregår efter, at Sigmundur har vundet sin gård tilbage. Han har også ændret tematikken i sit «Sigmundarkvæði» i forhold til det gamle kvad.

I Jens Chr. Djurhuus' ballade er der ingen heltemodig kamp mellem hovedpersonerne, de mødes knap nok. Heltegerningen befinder sig på et andet niveau, nemlig i *flugten* – svømmeturen, hvor Sigmundur først tager den ene af sine kammerater på ryggen og så den anden, da de ikke orker at svømme mere. Sig-

mundur fremstår da som den utrolig stærke, altid hjælpsomme kammerat, der yder sit yderste for at hjælpe andre. Beskrivelsen af svømmeturen – på ca. 18 km. – fylder 12 strofer af 64, og den er berømt og legendarisk.[6] I den gamle ballade bruger Sigmundur alle kneb i kampen for at få sin gård tilbage – kampen mellem Sigmundur og Øssur fylder 12 strofer af 67 og varer i fire dage! Det er de onde magter, repræsenteret af Torgrímur, der sejrer i «Sigmundar kvæði nýggja», men de afsløres netop i deres umenneskelighed.

Samtidig med at den yngre ballade om Sigmundur reaktualiserer gammelt sagastof, omtolker den noget af indholdet i den gamle ballade til et moralsk anliggende. Det er ikke kampduelighed, blodhævn og ret, der er afgørende, men menneskelighed.

«Sigmundar kvæði nýggja» (det nye) er digtet omkring 1810, *Føringasøga* udkom først i færøsk oversættelse i 1832, men Chr. Matras skriver i sin litteraturhistorie,[7] at Jens Chr. Djurhuus har ejet en dansk oversættelse af den, nemlig Peter Thorstensens oversættelse fra 1770. Jens Chr. Djurhuus har således meget tidligt fornemmet romantikkens forestillinger om fortidens storhed.

Jens Chr. Djurhuus både fortsætter den færøske mundtlige tradition ved at digte ballader og fornyer den med ny tematik og nye holdninger, samtidig med at han forener digtning og skrivning.

Kaperkaptajnens og amtskontoristens læseforening

Jens Davidsen (1803–1878) var en kultiveret og veluddannet mand efter tidens forhold. Han havde gået i skole hos Jens Chr. Svabo (1746–1824) og var amtskontorist, dvs. den højeste embedsmands sekretær, og han havde mange tillidserhverv i sit liv. Da han var 22 år gammel startede han med at være «Det kongelige Oldskriftsselskabs» repræsentant på Færøerne. Han skulle skaffe købere til selskabets udgivelser.

I 1826 stiftede han en læseforening i Tórshavn sammen med den forhenværende kaperkaptajn Michael Müller, og i en henvendelse til C. C. Rafn (1795–1864) beskriver Jens Davidsen den litterære situation.[8]

> Færøernes isolerede Beliggenhed og den ofte i over et halvt Aar spærrede Samfærdsel med Danmark, er upaatvivlelig en Hovedaarsag, hvorfor Bøger af egentlig literærisk Værd ere saa sjeldne paa Øerne. – Denne Mangel er i senere Aar tiltaget formedelst de saa betydelig stegne Bogpriser, der have foranlediget at flere dannede Færinger, som elske videnskabelig Læsning og ønske Yndest for samme udbredt i deres Fædreland saa føleligt have maattet savne mange nyttige Bøger, blot fordi Evne og Leilighed til at erholde dem heri have været dem til Hinder. Vel har hver af Præsterne og de andre Embedsmænd en liden Bogsamling, men de indskrænke sig blot til Bøger, der angaae deres Fag, og følgelig ei ganske kunne være til almeen Interesse.

[6] Et spejderkorps er opkaldt efter Sigmunder, «Skótalið Sigmundar Brestissonar», og Sigmundurs udholdenhed og styrke gælder i vore dage både som et mands- og et sportsideal.

[7] MATRAS (1935: 40).

[8] Citeret efter JACOBSEN (1929: 57).

Jens Davidsen fortsætter med at klage over forhøjede bogpriser. I denne boglige nødssituation har præsternes og embedsmændenes bogsamlinger været de eneste kilder, som man evt. kunne låne fra, men de har ikke været tilfredsstillende, da de kun indeholdt faglitteratur, som ikke var af almen interesse, mener Jens Davidsen.

Jens Davidsen omtaler i brevet *dannede færingers* litterære interesser og deres ønske om at udbrede denne interesse blandt andre. Disse dannede færinger, kan meget vel have været de samme, som få år senere subskriberede *Føringasøga.*[9] Senere i brevet fremgår det imidtertid, at han især tænker på embedsmændene.

Interessen for litteratur var der tilsyneladende ikke noget i vejen med. Læseforeningens formål var at forberede oprettelsen af et bibliotek, der først og fremmest skulle tjene embedsmændene og de «andre dannede Familier». Jens Davidsen henvendte sig til C. C. Rafn, fordi han havde været den ledende kraft ved stiftelsen af et bibliotek i Island.

I første række var læseforeningen en aktion der skulle skaffe medlemmerne underholdende lekture, dernæst var den et tiltag til «oplysningens fremme» og udbredelsen af litterære sysler.

Michael Müller (1785–1849) var en del ældre end Jens Davidsen, de var henholdsvis 41 og 23 år gamle, da biblioteksprojektet startede. I modsætning til Jens Davidsen var Michael Müller en erfaren mand, præstesøn, han havde sejlet på Middelhavet og Vestindien som styrmand og en overgang var han kaperkaptajn for den danske konge, før han gav sig i kast med at arbejde for litteraturens udbredelse på Færøerne.

De to synes at have været «vandbærere», for så snart biblioteket begyndte at tage form, er det amtmanden, Tillisch, der underskriver brevene.[10] I så fald kaprede Jens Davidsen og Michael Müller litteraturinteressen og overlod den efter prisen til øvrigheden, embedsmandsstanden. Men da biblioteket var stiftet i 1828 og havde virket i tre år blev Jens Davidsen udnævnt til bibliotekar. Det erhverv passede han under meget dårlige vilkår til sin død i 1878. Derefter lå biblioteket hen til engang i begyndelsen af det 20. århundrede.[11]

Spørgsmålet er, om vi kan betragte denne læseforening som et første forsøg på at skabe et litterært forum i stil med de danske klubber i begyndelsen af 1800-tallet. Den var i hvert fald en slags forløber for den nationalromantiske færingeforening i København i 1870'erne, hvor færøske studenter kom sammen til faste-

[9] I oktober 1828 havde 86 tegnet subskription til *Føringasøga* (1832). Af dem var de 18 tilknyttet øvrighed og handel, en var lærer og en håndværker (skræddersvend). Bønderne viste stor interesse for bogen, ialt 59 – og af dem 31 kongsbønder, der ansås for de fineste. Alle subskribenter var mænd, de fleste gifte, men 6 var ugifte undtagen en enlig bondedatter.

[10] De er optrykt i JACOBSEN (1929).

[11] JACOBSEN (1929: 37).

lavnsgilde og sang nydigtede sange til færdrelandets pris.[12] Omkring 1900 og senere kom der flere foreninger af litterær art, som havde og har – f.eks. foreningen «Varðin» stiftet i 1912 – litteraturens fremme som mål.

I så tilfælde indgår læseforeningen i rækken af for tidligt importerede strukturer på Færøerne. Udviklingsmæssigt var det færøske samfund meget langt bagud i forhold til de andre nordiske lande i begyndelsen af det 19. århundrede, men der har hele tiden været nogle – bl.a. højt uddannede og velorienterede færinger og embedsmænd – der har forsøgt at modernisere og indføre noget af det, som de var blevet vant til i det fremmede og var vant til hjemmefra. Men det var ikke altid disse tiltag slog an første gang.[13]

Bønder og embedsmænd bidrog i begyndelsen af det 19. århundrede hver på deres måde til de tendenser, der pegede på overskridelser af det gamle bondesamfunds kulturformer, og som i det lange løb førte til institutionslignende rammer for litteraturen. I den færøske litterære situation i første halvdel af 1800-tallet er læseforeningen en understregning af skellene mellem færinger og embedsmænd, mellem verdslig færøsk kultur og en borgerlig dansksproget kultur. Den traditionelle færøske kultur appellerede kun til færinger – og danske akademikere, der i den fandt et nyt forskningsobjekt – og den blev lige efter 1800 brugt til noget nyt, nemlig at udtrykke kritik i litterære former og formidle modsætninger mellem folket og myndighederne. «Fuglakvæði» og «Sigmundarkvæði nýggja» som begge er fra romantikkens hovedperiode er henholdsvis præget af romantisk afvisning af samfundsforholdenes brutalitet og dyrkelse af fortiden.

[12] Jfr. JOENSEN (1987) og «Romantiske træk i den ældste nyfærøske sangdigtning fra slutning af det 19. årh.» i nærværende bind.

[13] SIMONSEN (1985).

JOHAN WREDE, HELSINGFORS

Nationalskaldens roll. Runeberg och den sociala beställningen

Den litterära romantiken hade i hela Europa, bland mycket annat också en starkt framträdande politisk funktion. Den av upplysningen ärvda föreställningen, att nationen – det om sin bestämmelse och egenart medvetna folket – var statens bärande element, hade så uppenbara och så omstörtande konsekvenser, att den inte kunde undgå att entusiasmera också litteraturen. Den revolutionära tanken